ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 4, številka 2, januar 2001 · ISSN 1408-2969

DIDAKTIKA POUKA FILOZOFIJE

Rudi Kotnik

Didaktični pristop k temeljnim pojmom fenomenologije s pomočjo Gestalt terapije

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

Citiranje: Rudi Kotnik, »Didaktični pristop k temeljnim pojmom fenomenologije s pomočjo Gestalt terapije«, *Analiza: časopis za kritično misel* 4, št. 2 (2000): 37–49.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Rudi Kotnik
Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

DIDAKTIČNI PRISTOP K TEMELJNIM POJMOM FENOMENOLOGIJE S POMOČJO GESTALT TERAPIJE

Zaradi svoje kompleksnosti predstavlja poučevanje fenomenologije v uvodnih kurzih filozofije poseben izziv. Uporaba fenomenološke metode na področjih, kot je psihoterapija, je lahko izziv za analizo njenih teoretskih temeljev, hkrati pa omogoča material za izkustveno delo pri pouku filozofije. Prispevek zato obravnava fenomenološke temelje Gestalt terapije v odnosu do temeljnih pojmov Husserlove fenomenologije. Kot didaktično sredstvo za ilustracijo Husserlovega pristopa pri tem uporabljamo shemo, predlagamo pa tudi vajo iz Gestalt terapije kot podlago za izkustveno poučevanje te teme.

Ključne besede: Gestalt terapija, didaktika, fenomenologija.

1. Uvod

Čeprav v sodobni filozofiji ne moremo mimo fenomenologije, jo v srednješolskih učbenikih in drugih uvodih v filozofijo redko najdemo. Avtorji se ji izognejo ali pa se ji zavestno odrečejo. Zato je njena predstavitev oziroma njeno vključevanje v uvodne kurze filozofije poseben izziv. Ali je dijaška populacija ali pa študentska populacija v uvodnih kurzih filozofije sposobna razumeti temeljne značilnosti fenomenološke metode? Če to je mogoče, ali so nam na voljo ustrezni učbeniki ali drugi didaktični materiali? Kako bi se bilo mogoče te tematike lotiti z didaktičnega in metodičnega vidika?

Slednje vprašanje nas vodi do področij, kjer se fenomenološka metoda praktično uporablja. Zato bomo poskušali ugotoviti, kako nam aplikacija fenomenologije na področju Gestalt psihoterapije lahko služi kot didaktični pripomoček za lažje razumevanje fenomenologije pri pouku filozofije. Obetamo si lahko, da bi ilustracije uporabe fenomenologije lahko olajšale njeno razumevanje, hkrati pa nam Gestalt terapija s svojimi vajami in eksperimenti ponuja možnosti za izkustveni pri-

stop k fenomenologiji. V ta namen si bomo ogledali, kako predstavijo fenomenologijo in njeno aplikacijo teoretiki Gestalt terapije in opozorili na probleme, ki se pri tem pojavijo. Celotna predstavitev bo podlaga za model, ki bi lahko imel didaktično uporabnost v uvodnih kurzih filozofije. Predstavili bomo tudi primer konkretnega izkustvenega dela kot podlago za razumevanje temeljnih izhodišč fenomenologije.

2. Funkcija fenomenologije v Gestalt terapiji

V teoriji Gestalt terapije se ponavadi omenja fenomenologijo kot enega od njenih treh temeljev (poleg teorije polja Kurta Lewina in dialoga Martina Bubra). V splošnih prikazih kot uvodih v Gestalt terapijo avtorji (Clarkson, 1989; Clarkson in Mackewn, 1993; Sills, Fish in Lapworth, 1995; Mackewn, 1997) navajajo tri pravila fenomenološke metode: *epochē*, deskripcija, horizontalizacija, ki jih ponavadi pripisujejo Husserlu. Oglejmo si, kako se tega loti eden od sodobnih avtorjev Gary Yontef.

Yontef se navzočnosti fenomenologije v Gestalt terapiji loti na reflektiran način in vendar vztraja pri sistematiki fenomenološke metode. Pomembne skupne značilnosti ga vodijo k ločevanju dejanja od vsebine pri Brentanu, kjer najde "izvor fenomenološke konstrukcije realnosti z zaznavajočim in zaznanim. To je filozofska podlaga načela Gestalt terapije, da je zavedanje vedno zavedanje nečesa." (Yontef, 1993: 317) Ko pravi, da je "Gestalt terapija fenomenološka", s tem tudi on poudarja, da "je njen edini cilj zavedanje in njena metodologija je metodologija zavedanja" (Yontef, 1993: 203). Pa tudi več, "Gestalt terapija uporablja usmerjeno zavedanje in eksperimentiranje za dosego vpogleda", ki ga opredeli kot "jasno razumevanje strukture preučevane situacije" (Yontef, 1993: 129). Ker Yontef opredeli Gestalt terapijo za klinično fenomenologijo, si poglejmo, kako razume tako terapijo:

> "Fenomenologija je težnja po razumevanju, ki bolj kot na interpretaciji opazovalca temelji na tem, kar je očitno ali kar se razodene v situaciji. Fenomenolog govori o tem kot o 'danem'. Fenomenologija deluje z izkustvenim vstopanjem v situacijo na način, ki omogoči, da se očitno/dano razkrije preko čutnega zavedanja. To terja disciplino, posebej v senzaciji vsega, kar je navzoče, kar JE, brez vnaprejšnjega izključevanja podatkov.
> Fenomenološka naravnanost pomeni priznavanje in postavljanje vseh vnaprejšnjih sodb o tem, kaj naj bi bilo relevantno, v oklepaj. Fenomenološka deskripcija integrira tako opaženo vedenje in tudi opise osebnega doživljanja. Fenomenološko raziskovanje teži k vedno jasnejšemu in podrobnejšemu opisu tega, kar JE, in k zmanjševanju poudarka tega, kar bi bilo, bi lahko bilo ali bi bilo mogoče. (...)
> Začetniki v terapiji pogosto ne morejo povedati tega, kar mislijo, in misliti tega, kar rečejo, ker se ne zavedajo. (...) Zgubijo občutek za to: to je tisto, kar *jaz* mislim, občutim, delam. Želijo ozdravitev ali pa sprašujejo zakaj, se pravi, da želijo razlago, preden *oni* opazujejo, opišejo in spoznajo, *kaj* delajo in *kako*. Se pravi, da poskušajo razložiti, upravičiti nekaj, pri čemer

> jim točen obstoj ni jasen. Spregledajo pa tisto očitno. (...)
> GT temelji na tem, da se pacienti učijo uporabljati svoja čutila za samoraziskovanje, učijo in najdejo svoje rešitve za probleme. Pacienta učimo procesa, v katerem se zaveda, kaj dela in kako dela, namesto da bi se pogovarjali o vsebini tega, kako bi moral ali pa zakaj je tak, kakršen je. (...)
> GT je naravnana na proces, to pomeni, da je poudarek na zavedanju ... Vaje niso namenjene le temu, da se pacient nečesa *zaveda*, ampak, da se tudi *zaveda*, kako *ozavešča*, pa tudi, da se *zaveda*, kako se izogiba *zavedanju*. " (Yontef, 1993: 186-187)

Sklicujoč se na Ihdeja in Spinellija navede pet značilnosti fenomenološke metode:

(1) Postavljanje običajnih načinov mišljenja v *oklepaj*.

(2) Iskanje strukturnih lastnosti polja (vpogled).

(3) Sistematična uporaba eksperimentiranja (variacijska metoda).

(4) Refleksivno zavedanje preprostega zavedanja.

(5) Posvečanje pozornosti intencionalni korelaciji doživljajočega, ki doživlja doživljeno. (Yontef, 1993: 320)

3. Splošna predstavitev fenomenologije

Oglejmo si najprej predstavitev, ki jo ponuja Ihde (1977). Za ogled le-te obstajata dva druga razloga: prvi je v jasnosti in preprostosti predstavitve, ki je primerna za delo v uvodnih kurzih filozofije, drugi je v tem, da se gestaltisti v predstavitvah fenomenologije pogosto sklicujejo nanj (Clarkson, Mackewn, Yontef).

Ihde predstavi "poenostavljeno adaptacijo Husserlovega jezika in metodologije" (Ihde, 1977: 32). Začenja z dvema hermenevtičnima praviloma. Kot prvo stopnjo fenomenološkega pogleda navede *epochē*, "ki pomeni odrekanje običajnega pristopa, puščanje običajnih privzetkov o stvareh ob strani" in fenomenološko redukcijo, *tj*. redukcija predmeta obravnave na fenomene kot tisto edino, kar je dano v izkustvu in gotovo. Poudarek je torej na raziskovanju danega izključno v izkustvu, toda vključeno mora biti celotno izkustvo, in prvi korak je začenjanje ugotavljanja kompleksnosti in neskončnosti tega polja. (Ihde, 1977: 32-33) Osredotočenost na fenomene je torej prvo pravilo. Drugo pravilo "Ne razlagaj, ampak opisuj!" je videti preprosto, a se v svoji radikalni obliki pokaže kot zelo kompleksno. Predvsem zaradi težavnosti razlikovanja med dejansko opisljivim izkustvom, *kot* se kaže samo kot neposrednost, in neizkustvenimi elementi kot domnevami ali predpostavkami v razlagah. Razlaga je namreč kakršnakoli teorija, ideja, pojem ali konstrukcija, ki teži v ozadje fenomenov. (Ihde, 1977: 34-36) Tretje pravilo se nanaša na horizontalizacijo in enakost neposrednih fenomenov, kar v negativnem smislu pomeni, da ne privzemamo nobene prvotne hierarhije posameznih "realnosti" in se torej "vzdržimo prepričanj". To ne pomeni, da jih opustimo, ampak da "sodba sledi opazovanju in da se presojanja, kaj je bolj 'realno' ali pa 'najbolj realno', vzdržimo, dokler nimamo razvidnosti ali vsaj zadostne razvidnosti" (Ihde, 1977: 36). Če bi ostali pri teh treh pravilih, bi "ostali zgubljeni med stvar-

mi" (Ihde, 1977: 38). Zato naj bi Husserl uvedel četrto hermenevtično pravilo: "*Poišči strukturne ali konstantne značilnosti fenomenov*!" Pomeni, da se "fenomenolog ne zadovolji s posamičnostmi, ampak raziskuje *bistvene značilnosti* (bistva) fenomenov" (Ihde, 1977: 38-39). Naslednji korak za Husserla naj bi bil po Ihdeju "dvig teh hermenevtičnih pravil na raven *transcendentalnosti*" (Ihde, 1977: 41), to pa omogoča intencionalnost oziroma korelacijski apriori. Za razliko od "tradicionalnih filozofij, ki razlikujejo med objektom in subjektom, Husserl transformira to distinkcijo v korelacijo med tem, kar je izkušeno, in načinom izkušanja" (Ihde, 1977: 42). Izkustvo ima torej dva korelacijska pola: *noemo* (izkušeno, doživljeno) in *noesis* (način izkušanja, doživljanja) (Ihde, 1977: 43). Ihde nam korelacijo shematično predstavi na naslednji način:

(Jaz) noesis	→	**noema**
(doživljajoči) doživljanje	–	doživljeno

(Ihde, 1977: 44)

To imenuje preprosto izkustvo (doživljanje), ki je usmerjeno v akcijo, angažirano, poglobljeno v projekt trenutka. Če pa to doživljanje reflektiram, je v tem neka distanca do predmeta, ki ga tematiziram in s tem naredim "refleksivni premik" (Ihde, 1977: 45), kar spremeni prvotno shemo:

Transcendentalni Ego (Jaz'')

↓

Ego (Jaz') noesis	→	**noema**

(Ihde, 1977: 46)

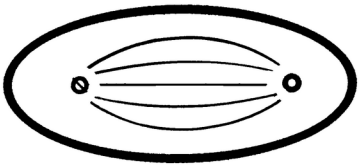
To reflektivno izkustvo pa predpostavlja obstoj transcendentalnega Ega, ki je zdaj v korelaciji z novim *noemo*:

Transcendentalni Ego (Jaz'') noesis	→	**noema**
		(Ego-noesis-noema tematika)

(Ihde, 1977: 46)

Predstavitev temeljnih značilnosti Husserlove metode je Ihdeju podlaga za kritiko s strani eksistencialne fenomenologije. Ihde ponazori eksistencialno fenomenološko razumevanje razmerja noesis/noema z elipso, ki predstavlja polje vseobsežnega izkustva. Dve točki predstavljata dva povezana fokusa kot tisto doživljeno in tisto, na kar se doživljeno nanaša; linije med njima pa predstavljajo možne oblike izkustva. Bistvena razlika je v zanikanju transcendentalnega Ega: jaz neposrednega izkustva je tudi jaz reflektivnega izkustva, ki ni predpostavka, ampak se konstituira v samem izkustvu kot rezultat refleksije na koncu fenomenološke analize. (Ihde, 1977: 50)

Če upoštevamo Ihdeja, potem eksistencialna fenomenologija ne pozna več delitve na subjekt in objekt, delitve na noesis in noema, na jaz in transcendentalni jaz, ampak govori o vseobsežnem polju izkustva, ki zajema tako opazovanega kot opazovano (Ihde, 1977: 47).

Slika 1. Skica, s katero Ihde ponazarja vseobsežno polje izkustva.

Tudi drugi interpreti odnosa med Husserlovo in eksistencialno fenomenologijo poudarijo to temeljno razliko. Najdemo pa tudi razhajanja. Tako Monika Langer (1989) navaja Sartrovo zanikanje Husserla, da bi bilo "mogoče obstoječi svet dati v oklepaj", in označi Sartrov projekt preučevanja zavesti kot "preučevanje človeške eksistence, postavljene v sam svet" (Langer, 1989: xiv). Za Merleau-Pontyja pa pravi, da je "zavrnil Husserlova abstraktna 'univerzalna bistva' in transcendentalni ego" (Langer, 1989: xiv). Toda Hammond et al. menijo, da "Merleau-Ponty ni popolnoma opustil koncepcije fenomenološkega cilja kot odkrivanja bistev s pomočjo eidetske redukcije" (Hammond et al., 1989: 267), saj naj bi bil njegov argument proti Husserlovi koncepciji 'bistev' odvisen od pravilnosti njegovih deskripcij" (Hammond et al., 1989: 268).

Za nas je pomembno dejstvo, da bi, če bi v psihoterapevtskem odnosu Gestalt terapije sprejeli terapevtovo iskanje bistva, prišli v neskladje s temeljnim načelom, da je "cilj Gestalt terapije *izključno* zavedanje" (Yontef, 1993: 203), do katerega v vzajemnem procesu sicer pride, vendar pa je klient tisti, ki ozavesti, kaj dela in kako dela.

Zamolčanje četrtega pravila v teoriji Gestalt terapije je zamolčanje tega, čemur sledi celotna Husserlova fenomenološka analiza. To pomeni, da prva tri pravila niso namenjena samim sebi, ampak ravno realizaciji četrtega. Ne gre torej le za črtanje enega pravila, ampak za rekonfiguracijo celote.

Poglejmo, kaj o tem pravi Husserl.) Začenja s fenomenološko redukcijo, se pravi z redukcijo na fenomene, ki so zanj absolutna gotovost, z namenom "izključiti transcendentne predpostavke" (Husserl, 1970: 38):

> "Samo z redukcijo, ki smo jo že imenovali *fenomenološka redukcija*, lahko dobimo absolutno danost, v kateri ni ničesar transcendentnega. ... samo ugledana refleksija danega v apercepciji in mojega ega daje *fenomen* te apercepcije, se pravi fenomen v smislu 'zazanave, dojete kot moje zaznave'." (Husserl, 1970: 34 [44])

Naslednji korak je prehod iz fenomenološke posamičnosti na njeno univerzalnost:

> "Imam posamično intuicijo rdečosti ali več takih intuicij. Dosledno se držim čiste imanence in pazljivo izpeljujem fenomenološko redukcijo. Izločim vse, kar sicer pomeni rdeče, vse, kar bi bilo lahko zaznano kot nekaj transcendentnega, recimo rdeč pivnik na moji mizi itn. In zdaj v čistem uvidu zapopadem *smisel* pojma rdečosti na splošno, rdečost in specie, univerzalni uvid kot *identičen* v tem ali onem. Ne mislim več posamičnosti kot take, ne te ali one stvari, ampak rdečost na splošno." (Husserl, 1970:

45 [57])

Husserl govori o "eidetski refleksiji znotraj fenomenološke redukcije" (Husserl, 1970: 45). S prehodom na univerzalna bistva je mogoče "raziskovanje kot apriorno" (Husserl, 1970: 46), kar bi mu omogočalo fenomenologijo kot strogo znanost, ki v svoji analizi pride do univerzalnih bistev.

4. Problem fenomenologije v teoriji Gestalt terapije

4.1 Kritika teorije Gestalt terapije

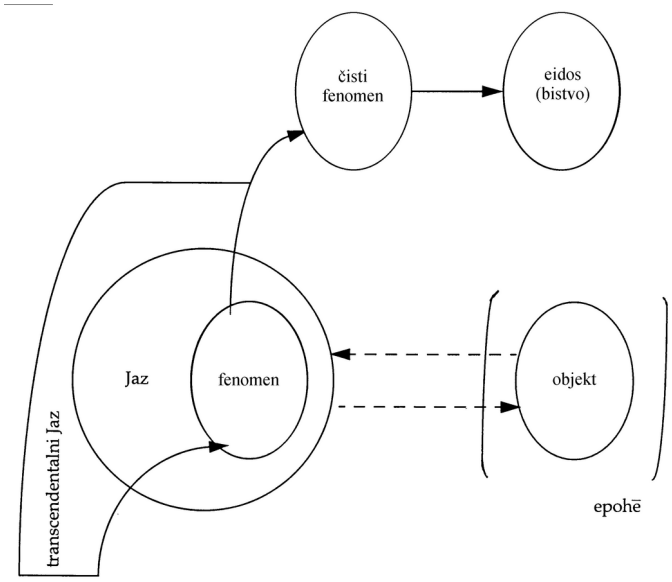
V teoriji Gestalt terapije najdemo sklicevanje na fenomenologijo kot na enega izmed treh temeljev (stebrov), previdno poudarjanje njene pomembnosti ali pa celo zamolčevanje izraza fenomenologija. Redko pa srečamo reflektirano diskusijo o problemih ali celo protislovjih, ki bi jih prinašalo sklicevanje na fenomenologijo. Eden takih redkih besedil je razprava Lolite Sapriel (1998), ki izhaja iz Gestalt terapije, zdaj pa deluje na področju teorije intersubjektivnosti, katere avtorja sta Atwood in Stolorow. Saprielova meni, da je fenomenološki pojem postavljanja v oklepaj [*bracketing*] "v protislovju z nekaterimi temeljnimi načeli teorije polja Gestalt terapije" (Sapriel, 1998: 38). Pri tem se sklicuje na Resnickov (Parlett, 1995) opis fenomenološke metode, ki mu pomeni "način učenja, kako vedno znova poslušati s postavljanjem v oklepaj, kolikor je le mogoče – namreč naša prepričanja, vrednote, teorije, interpretacije, 'vednost' itn. –, da bi se nas dotaknila *nomena*, deviško izkustvo, in bi tako lahko opisovali namesto razlagali in začenjali z enakovrednostjo vseh opažanj. Fenomenološka metoda je težnja po nevtralizaciji terapevtovih osebnih prizem in prizem drugih, ki postanejo teorije. Pogosto se posvetujem s svojim najljubšim koterapevtom – inteligentnim bitjem, ki je pravkar prispelo z Marsa, ki nima naših zemeljskih nagnjenj. (...) Čeprav je terapevtska situacija očitno soustvarjena z vzajemnim součinkovanjem obeh oseb, niti klient niti terapevt nima v sebi poti do 'realnosti'. Realnosti *niso razkrite, ampak so organizirane in ustvarjene fenomenološko*." (Parlett, 1995: 4)

Saprielova meni, da ima Resnickovo razmišljanje o dajanju "enake veljave vsem opažanjem" in "posvetovanje z Marsovcem" podlago v "Husserlovem védenju brez predpostavk", "postavljanje v oklepaj" ima za "dinozavra Gestalt terapije" (Sapriel, 1998: 39). Njena temeljna trditev se torej glasi, da Gestalt terapija ohranja Husserlovo iluzijo o čistem opazovalcu, ki je lahko brez predpostavk. Najprej se postavlja vprašanje, če se da to sploh pripisati Resnicku ali Gestalt terapiji. Posploševanje na vso Gestalt terapijo namreč ni mogoče, poleg tega pa obstoječa sklicevanja na postavljanje v oklepaj še ne pomenijo Husserlove pozicije. Glede Resnickovih trditev, ki so bile izrečene v intervjuju, pa jih je vredno prebrati pazljivo. Resnick sicer omenja metaforo "deviško izkustvo", vendar govori tudi o "postavljanju v oklepaj, kolikor je le mogoče" in o fenomenološki metodi kot "težnji po nevtralizaciji". Tudi posvetovanje z Marsovcem lahko razumemo bolj kot težnjo in ne kot teoretsko prepričanje o možnosti nevtralne pozicije, zlasti zaradi trditve, da je "terapevtska situacija soustvarjena in da so "realnosti ... organizirane in ustvarjene fenomenološko". Te izjave torej še ne nudijo dovolj trdne podlage za sklep, ki ga izpeljuje Saprielova. To pa še ne pomeni razrešitve prob-

lema, ki obstaja in ki se kaže *najprej* v psihoterapevtski praksi in edukaciji psihoterapevtov kot togo ali nereflektirano poudarjanje "postavljanja v oklepaj", *potem* pa tudi v težavah, kako teoretsko utemeljiti tako prakso. Kako bi se bilo mogoče lotiti tega problema drugače?

4.2 Primerjava Husserlovega in gestaltističnega razumevanja fenomenološke metode

Če poskusimo povzeti opisano Husserlovo pozicijo (kar bi lahko služilo tudi kot didaktični model), ugotovimo, da je Husserlov *cilj* konstituiranje fenomenologije kot stroge znanosti, ki naj dobi eidetski uvid v abstraktna bistva. *Sredstvo* za to je fenomenološka redukcija, ki želi izključiti vsako transcendentnost, se pravi želi ostati samo s tem, kar je imanentno, to pa so fenomeni kot doživljaji. Subjekt se v svojem opazovanju objekta omeji izključno na tisto, kar je zanj gotovo, se pravi na doživljaje. Le ta absolutna gotovost mu jamči končni cilj. Deskripcija teh fenomenov ga vodi do čistih fenomenov in preko čistih fenomenov dobi vpogled v abstraktno bistvo, *eidos* samega objekta. Objekt torej ima svoje bistvo in namesto poti do njegovega bistva preko opazovanja njega samega (njegov obstoj in njegovo naravo damo v oklepaj) pride do istega bistva preko konstantnih lastnosti, ki so v samem subjektivnem doživljanju in kot take druga, zanj zanesljivejša pot do istega bistva stvari. Husserlova fenomenologija kot filozofska metoda je torej iskanje *pogojev*, pod katerimi bi bila, glede na naravo človeškega spoznavanja, mogoča gotovost vednosti o objektih, ne pa sama metoda spoznavanja objektov.

Slika 2. Ponazoritev Husserlovega pristopa v didaktično sprejemljivi shematični obliki.

Če upoštevamo navedene bistvene značilnosti Husserlove fenomenologije in jih primerjamo z doslej obravnavanimi značilnostmi Gestalt terapije, se poleg stičnih točk med njima pokaže bistvena in načelna (nezdružljiva) razlika. Skupne točke

se razkrivajo v sami načelni ideji fenomenološke metode, ki se kaže v znanih treh pravilih: da terapevt postavi v oklepaj vse privzetke, da zgolj opisuje in ne interpretira in da daje vsem fenomenom enako pomembnost. Ena od pomembnih skupnih točk je osredotočanje na fenomen namesto na objekt, kar pomeni osredotočenost na terapevtovo doživljanje klienta, se pravi na to, kar klient pove in kar kakorkoli pokaže s svojim telesom. Če terapevt ostane s tem, kar bi Husserl imenoval imanentno, potem ne daje sodb o klientu, ker bi bile sicer lahko zgolj hipoteze. Če terapevt na primer opazi, da klient stiska pesti, čeljusti itn., potem je sodba, da je jezen, lahko zgolj hipoteza. Namesto tega bo povedal le to, da je opazil stisnjene pesti ali čeljusti (se pravi, da bo zgolj opisoval), klient sam pa bo s svojo pozornostjo na to lahko ozavestil s tem povezane občutke. Terapevt bo s tem dal v oklepaj svojo vednost o tem, da stisnjene pesti ali čeljusti pogosto pomenijo jezo. Če bi namesto tega rekel: "Vidim, da si jezen," bi s tem mogoče zgubil stik s klientom. Bodisi zato, ker to ne bi bil klientov občutek, bodisi zato, ker klient še ne bi bil pripravljen na to spoznanje. Lahko pa bi klient verjel terapevtu, da je to, kar čuti, jeza, čeprav to ne bi bilo res. S tem bi terapevt klienta vodil v napačno smer. Terapevt bo pozoren tudi na druge stvari (druge aspekte polja), se pravi, da stisnjenim pestem ne bo dajal prednosti pred čim drugim. Lahko bi torej rekli, da so te skupne značilnosti zelo splošne narave.

Ko upoštevamo specifičnost terapevtske situacije, se pokažejo tudi razlike. Fenomenološka redukcija je pri Husserlu v službi vednosti, ki je kognitivne narave. Pri Gestalt terapiji je cilj drugačen: cilj fenomenološke redukcije nikakor ni terapevtov uvid v klientov problem, da bi mu to interpretiral, ampak je cilj, da klient sam, v interakciji z njim, lahko dobi uvid v svoj problem v smislu, kaj dela in kako dela. Uvid kot oblika zavedanja ima celostno in ne zgolj kognitivno naravo. Medtem ko klient govori o svoji napetosti v želodcu, terapevt opazi njegovo stiskanje pesti in mu to pove (ali pokaže s svojimi pestmi). Klient se tega, kar je bilo do tega trenutka zunaj njegovega zavedanja, zave: opazi stisnjene pesti, to tudi občuti, zazna v sebi jezo, hkrati pa se ob tem spomni, da je bilo izražanje jeze do staršev nezaželeno. S tem začuti in ve, kako je to do zdaj delal sam sebi s stiskanjem želodca. To ni zgolj vednost, ampak celostna izkušnja.

Nadalje je Husserlov fenomen mentalno stanje, ki implicira dualizem, to pa je v neskladju z gestaltističnim holističnim in monističnim pristopom. Husserlova deskripcija preide iz fenomena na čisti fenomen, psihoterapevt pa ostane pri fenomenu. Pomembno je tudi gestaltistično poudarjanje intersubjektivne narave terapevtskega odnosa in vzajemnega polja izkustva, česar pri Husserlu ne najdemo. Terapevt torej nima opravka le z objektom, ampak tudi z medsebojnim odnosom, ki se vzpostavlja. Ne zaznava in ne opisuje le dejstev običajnih objektov, ampak tudi manifestacije klientovega doživljanja, njegove besede itn.

Razlik bi lahko našteli še več, zato je smiselno postaviti vprašanje, kaj od Husserlove fenomenologije sploh ostane v Gestalt terapiji. Lahko bi rekli, da nikakor ne metoda, ampak le temeljna ideja fenomenologije kot paradigmatično drugačnega pristopa. Gre zgolj za paralele, za idejo v smislu zgleda, inspiracije, ki v Gestalt terapiji dobi drugačen pomen. Kaj imajo Gestalt terapevti v mislih, ko govorijo o "postavljanju v oklepaj", deskripciji in horizontalizaciji kot o "treh pravilih feno-

menologije"? Namesto pripisovanja Husserlove pozicije Gestalt terapiji bi bilo bolj smiselno postaviti vprašanje preciznejše opredelitve "postavljanja v oklepaj" oziroma specifičnega razumevanja fenomenološke redukcije. Če bi avtorji, ki omenjajo "tri pravila fenomenološke metode", poznali Husserlov pristop, se verjetno ne bi sklicevali nanj. Vsi seveda omenjajo tudi eksistencialno fenomenologijo, vendar ne zasledimo poudarjanja pomembnih razlik med Husserlovo in eksistencialno fenomenologijo. Poleg tega govorijo o eksistencialni fenomenologiji nasploh, ne zasledimo pa opredelitve, za katerega od pristopov eksistencialne fenomenologije. To bi seveda pričakovali od terapevtskega pristopa, ki želi imeti izdelano svojo teorijo in metodologijo.

Lahko pa ugotovimo, da avtorji črpajo podatke iz Spinellija (1989), na katerega se tudi sklicujejo kot na vir. Spinellijevo delo je namreč v celoti posvečeno fenomenološki psihologiji in obširno ter sistematično obravnava mnoge aspekte aplikacije fenomenološke metode na področje psihologije in še posebej v različnih psihoterapevtskih usmeritvah. Tu najdemo tudi znana "tri pravila" (Spinelli, 1989: 17-19), ki jih Spinelli obravnava kot tri korake fenomenološke metode, kot vir pa nastopa Ihde (1977). Čeprav Ihde navaja tudi pravilo iskanja strukturnih, konstantnih značilnosti fenomenov, Spinelli to pravilo izpusti brez komentarja. Čeprav ima uporaba fenomenološke metode v psihologiji izjemno pomembnost, kar je v tem delu tudi sistematično predstavljeno, je vredno omeniti dejstvo, da Spinelli v svojem sklicevanju na Husserla nikoli ne navaja neposredno njega samega, ampak Ihdejeve interpretacije. Lahko bi torej rekli, da teoretiki Gestalt terapije, ki se sklicujejo na fenomenologijo, nimajo razjasnjenega odnosa do metode, na katero se sklicujejo.

4.3 Razrešitev dileme

Če se povrnemo k problemu, ki ga je postavila Lolita Sapriel, imamo zdaj vsaj odgovor na vprašanje, kaj je "postavljanje v oklepaj" v izvorni in dosledni obliki in njegove implikacije za Gestalt terapijo. Drugi del odgovora bi lahko dali teoretiki Gestalt terapije tako, da bi se izrekli, ali v psihoterapiji vztrajajo pri možnosti doslednega *epochē* oziroma "postavljanja v oklepaj", dosledne deskripcije, ki ne bi bila že tudi interpretacija, in dosledne horizintalizacije, v kar pa lahko dvomimo. Problem fenomenologije v Gestalt terapiji ostaja kot problem nereflektiranega odnosa do predpostavk. Problem nastane pri sklicevanju na Husserla ob hkratnem sklicevanju na eksistencialno fenomenologijo. Če je bilo uvajanje fenomenološkega pristopa v različne psihoterapevtske usmeritve pomembna, zlasti pa učinkovita novost, so zdaj nastale razlike med pristopi in doslednostjo upoštevanja načel (interpretativnost) prinesle tudi teoretske probleme. Ali gre torej za protislovje? Odgovor ni enoznačen in je odvisen je od dveh odgovorov: kako so razumljena posamezna "pravila" in kako jih razume Husserl.

Če primerjamo glavne poteze fenomenološkega pristopa k teoriji intersubjektivnosti, kot ga predstavi Saprielova (1998) ali pa sama avtorja (Atwood, Stolorow, 1984), in fenomenološkim pristopom večine predstavnikov Gestalt terapije, lahko ugotovimo, da se oba pristopa zavedata paradigmatske pomembnosti fenomenološkega pristopa. V praksi dajeta oba pristopa velik pomen klientovemu subjek-

tivnemu doživljanju in ga spoštujeta. Razlike nastopijo v odnosu do možnosti doslednega upoštevanja "treh pravil": intersubjektivisti imajo interpretacijo za neizogibno in smisel za soustvarjen v polju terapevta in klienta (Sapriel, 1998: 40), medtem ko Gestalt terapevti, kolikor bolj so v tem pogledu togi, toliko bolj tvegajo protislovja.

5. Primer izkustvene obravnave

Kakšno zvezo ima vse to s poučevanjem fenomenologije v uvodnih kurzih filozofije? Doslej nam je šlo predvsem za razjasnitev teoretskih temeljev Gestalt terapije, kolikor se tičejo fenomenologije. S tem pa smo hkrati razvili model razlage temeljnih pojmov, ki bi lahko imel tudi didaktično vrednost. Shemo, ki je služila razumevanju Husserlovih temeljnih pojmov in primerjavi z razumevanjem fenomenologije v Gestalt terapiji, lahko torej uporabimo tudi v uvodnih kurzih filozofije (*glej* tudi *Atlas filozofije* – Kunzmann, 1991). Pri tem se lahko opiramo na Ihdejev pristop, ki je eden redkih primerov poljudne predstavitve.

Toda za našo rabo manjka bistveno: ilustracija. Zato si jo bomo sposodili s področja psihoterapije kot področja aplikacije te metode. V literaturi Gestalt terapije lahko najdemo številne vaje in eksperimente, ki sledijo temeljnemu cilju, se pravi zavedanju. Njihova funkcija je načelno torej terapevtska, lahko pa posamezne cilje tudi specificiramo. Eden takih virov je Stevensovo delo *Awareness* (Stevens, 1971), ki ga v celoti sestavljajo praktične individualne ali skupinske vaje. Marsikatera izmed teh vaj bi lahko služila našemu namenu. Vendar pa bomo predstavili preprosto vajo za delo v dvojicah, ki sta jo uporabila Judith in George Brown v doktorskem študiju bodočih raziskovalcev na področju družbenih ved (sociologija, psihologija). Namen njunega kurza je bil, da se bodoči raziskovalci zavedajo vloge subjektivnosti pri svojem delu. To kaže tudi naslov knjige, ki obravnava to tematiko: *The I in Science: Training to Utilize Subjectivity in Research.*

Študentje in študentke delajo v dvojicah izmenično isto tridelno vajo. Vsak začne stavek z besedo *Vidim* ... in nadaljuje s tem, kar opazi, zazna s čutili na sošolcu. Potem preide na stavek, ki ga začne z besedo *Domnevam, da* ... in nadaljuje s tem, kar si misli, domneva ob tem, kar je prej opazil(a) in opisal(a). Konča pa z besedami *Ob tem čutim (občutim)* ... in seveda nadaljuje s poročanjem o svojem notranjem doživljanju (odzivu) ob tem (Brown, 1996: 118-122). Navedimo že zgoraj omenjeni primer: "Vidim, da stiskaš pesti. Domnevam, da si jezen. Pri tem je mene strah." Kljub preprostosti je v vaji težko biti dosleden, saj se je težko izogniti interpretacijam zaznanega vedenja. Kaj lahko namesto zaznav izrečemo kar svojo domnevo: "Vidim, da si jezen." Naš namen je seveda omejen na razlikovanje med deskripcijo in interpretacijo, ki jo skušamo dati v oklepaj. Udeleženci tako lahko sami izkusijo ta dva vidika fenomenološke metode in ju v diskusiji problematizirajo. Hkrati pa imajo možnost, da z notranjim odzivom poleg subjekta in objekta izkusijo tudi odnos, ki se vzpostavi med njima.

6. Sklep

Navedeni primer izkustvenega dela je le ena izmed možnosti, pa tudi predmet diskusije in problematizacija lahko sežeta preko omenjenih meja. Merilo nam je seveda cilj, ki ga želimo doseči. Vsekakor pa je izkustveno delo lahko uvod v obravnavo temeljnih pojmov fenomenologije ali pa tej obravnavi sledi kot ilustracija, ki olajša razumevanje. Didaktični pristop k fenomenologiji ima torej dva vidika: ustrezno pojasnitev temeljnih pojmov in odgovarjajočo ilustracijo oziroma izkustveno podlago.

DIDACTIC APPROACH TO THE BASIC CONCEPTS OF PHENOMENOLOGY

Because of its complexity, teaching phenomenology in introductory courses of philosophy is a special challenge. Applications of phenomenology into domains like psychotherapy can be a challenge for the analysis of its theoretical grounds and at the same time a source of experiential work. The paper offers the comparison between phenomenological basis of Gestalt therapy and Husserl's basic concepts of phenomenology. A diagram as a didactic tool is used as an illustration of Husserl's approach and an exercise from Gestalt therapy is suggested to teach the topic in experiential way.

Keywords: Gestalt therapy, phenomenology, didactics.

Literatura

Atwood, G. & Stolorow, R. (1984). *Structures of Subjectivity: Explorations in Psychoanalytic Phenomenology*. Hillsdale, N. J.: Analytic Press.

Brown, G. I. (ur.) (1975). *The Live Classroom: Inovation through Confluent Education*. Harmondsworth: Penguin.

Brown, J. (1996). *The I in Science: Training to Utilize Subjectivity in Research*. Oslo: Scandinavian University Press.

Buber, M. (1955). *Between Man and Man* (prevedel R. G. Smith). Boston: Beacon Press.

Buber, M. (1982). *Princip dialoga* (prevedel J. Zupet). Ljubljana: 2000.

Clarkson, P. (1993). *On Psychotherapy*. London: Whurr Publishers.

Clarkson, P. & Mackewn, J. (1993). *Fritz Perls*. London: Sage Publications.

Hammond, M., Howarth, J. & Keat, R. (1991). *Understanding Phenomenology*. Oxford: Blackwell.

Husserl, E. (1970). *The Idea of Phenomenology* (prevedla W. P. Alston & G. Nakhnikian). The Hague: Martinus Nijhoff.

Husserl, E. (1975). *Kartezijanske meditacije* (prevedla I. Urbančič & M. Hribar). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Ihde, D. (1977). *Experimental Phenomenology*. New York: G.P. Putnam's Sons.

Kunzmann, P. et al. (1991). *Dtv – Atlas zur Philosophie: Tafeln und Texte*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

Lamovec, T. (1995). *Načela Gestalt terapije za vsakdanje življenje*, Ljubljana: Arx.

Lamovec, T. (1995b). *Ko rešitev postane problem in ko zdravilo postane strup*. Ljubljana: Lumi.

Langer, M. M. (1989). *Merleau Ponty's Phenomenology of Perception: A Guide and Commentary*. Houndmills: Macmillan Press.

Mackewn, J. (1997). *Developing Gestalt Counselling*. London: Sage Publications.

Merleau-Ponty, M. (1961). *Phenomenology of Perception* (prevedel C. Smith). London: Routledge & Kegan Paul.

Parlett, M. (1995). “Gestalt Therapy: Principles, Prisms, and Perspectives” (intervju z Robertom Resnickom). *British Gestalt Journal*, 1995, 4/1, str. 3-13.

Perls, F. S., Hefferline, R. F. & Goodman, P. (1951). *Gestalt Therapy: Excitement and Growth in the Human Personality*. New York: A Delta Book.

Polster, E. & Polster, M. (1973). *Gestalt Therapy Integrated: Contours of Theory and Practice*. New York: Vintage Books.

Sapriel, L. (1998). “Can Gestalt Therapy, Self-Psychology & Intersubjectivity Theory be Integrated?”. *British Gestalt Journal*, 7/1, str. 33-44.

Sartre, J-P. (1957). *The Transcendence of the Ego* (prevedla F. Williams & R. Kirkpatrick). New York: Ferrar, Straus and Giroux.

Sills, C., Fish, S. & Lapworth, P. (1995). *Gestalt Counselling*. Oxon: Winslow.

Solomon, R. C. (1989). *Introducing Philosophy*. San Diego: Harcourt Brache Jovanovic.

Spinelli, E. (1989). *The Interpreted World: An Introduction to Phenomenological Psychology*. London: Sage Publications.

Stevens, J. M. (1971). *Awareness: Exploring, experimenting, experiencing*. Utah: Real People Press.

Stollorow, R. D. & Atwood, G. (1992) *Contexts of Being: The Intersubjective Foundations of Psychological Life*. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

Yontef, G. (1993). *Awareness Dialogue & Process: Essays on Gestalt Therapy*. Highland, NY: Gestalt Journal Press.

Zinker, J. (1977). *Creative Process in Gestalt Therapy*. New York: Vintage Books.